

Tudománymetria egy tudományegyetemen

A tanulmányban a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtárában zajló tudománymetriai és ahhoz szorosan kapcsolódó, egyetemi szerzőket támogató tevékenységekről nyújtunk összefoglaló, felülnézeti látképet az intézményben folyó mindennapi, praktikus gyakorlatra koncentrálva. Átfogó portréban mutatjuk be, hogy egy sokszínű, szinte minden diszciplínát művelő intézményben milyen igényeknek és kihívásoknak kell megfelelnie a tudománymetriai szolgáltatásokat hivatalból művelő könyvtárnak. A feladatkör nemcsak a tudományterületek sokfélesége miatt igen összetett, hanem a rendelkezésre álló szoftvereszközök, adatbázisok spektruma és az általunk kiszolgált kutatói kör eltérő szintű igényei miatt is komoly kihívást jelent.

Tárgyszavak: *bibliometria; egyetemi könyvtár; tudományszervezés; tudományos munka; minősítés; repozitórium*

Bevezetés

Sokszor hajlamosak vagyunk elfeledkezni róla, de az ezzel foglalkozó szakértők szerint^{1,2} a tudománymetriának két arca van: leíró jellegű és értékelő jellegű tudománymetriát különböztetünk meg. A leíró tudománymetria elsősorban azt próbálja meg feltárni, hogy hogyan működik a tudomány a különböző szerveződési szinteken: többek között belső szerkezeti felépítést, tudományszervezési gyakorlatokat, publikációs stratégiákat és változásokat vizsgál. Köznapi értelemben tudománymetria alatt általában az értékelő jellegű tudománymetriát szokás érteni, amely főként arra koncentrál, hogyan lehet minél objektívebben minősíteni a tudományos munkát.

Mivel egy felsőoktatási könyvtár használói nagyrészt az utóbbival kerülnek kapcsolatba, annak is főként a bibliometria részével, vagyis a publikációs tevékenység értékelésével, ezért az akadémiai közeg többsége ezt érti tudománymetria alatt. Ugyanakkor szerencsés helyzet, ha egy könyvtár a tudománymetria mindkét értelmezésében támogatást tud nyújtani: hiszen a döntéshozóknak érteniük szükséges, hogy hogyan működik a tudomány, míg az értékelés alanyainak pedig érteniük kell saját felelősségüket az értékelésben. Egy 12 karral működő tudományegyetem könyvtárának ez különösen nagy kihívást jelent, hiszen minden tudományterület eltérő sajátosságokkal bír: a kutató orvos és a zeneművész igényeit ugyanúgy ki kell szolgálni, ahogyan a PhD hallgatók és az MTA

doktorainak kérdéseire is adekvát válaszokat kell tudni adni.

Közös alapot jelent, hogy a könyvtár különböző szolgáltatásokat kínál a jövőbeli tudatos(abb) publikálás elősegítéséhez, és az eddigi publikációs teljesítmény reális értékeléséhez. Ezek legnagyobb része az MTMT-hez köthető valamilyen módon, hiszen ez jelenti a hazai tudományértékelés legfőbb, ha nem is teljességgel kizárólagos eszközét (1. ábra). A nagy nemzetközi adatbázisok (WoS, Scopus, Dimensions, stb.) teljes mértékben nem alkalmasak pontos intézményi vagy szerzői szintű értékelésre; még az olyan tudományterületeken sem, amelyek egyébként akár egészen jól reprezentáltak bennük. Mindez egy konkrét példán keresztül a következőképpen néz ki: az SZTE Általános Orvostudományi Karának intézményi statisztikája a legjobb indulattal sem készíthető el a SciVal vagy az InCites tudománymetriai elemzőeszközök segítségével, mivel a „Medicine” tudományterülethez sorolt folyóiratokban nemcsak az ÁOK szerzői publikálnak, hanem például a Természettudományi és Informatikai Kar munkatársai is. Általában nincsenek kari szintű hierarchiák kiépítve ezekben az adatbázisokban, nem beszélve az olyan, tipikusan hazai folyóiratokban publikáló kutatók helyzetéről, mint az SZTE ÁOK Családorvosi Intézetéhez tartozó szerzők, akik esetében emiatt fokozottan érvényes a nemzetközi láthatatlanság.

A bölcsészeti- és társadalomtudományok még inkább problémásak ilyen szempontból³, így ezek

esetében az MTMT-nek szinte kizárólagos szerep jut, azzal az előnnyel együtt, hogy sokkal inkább alkalmazkodni tud a helyi intézményi igényekhez.

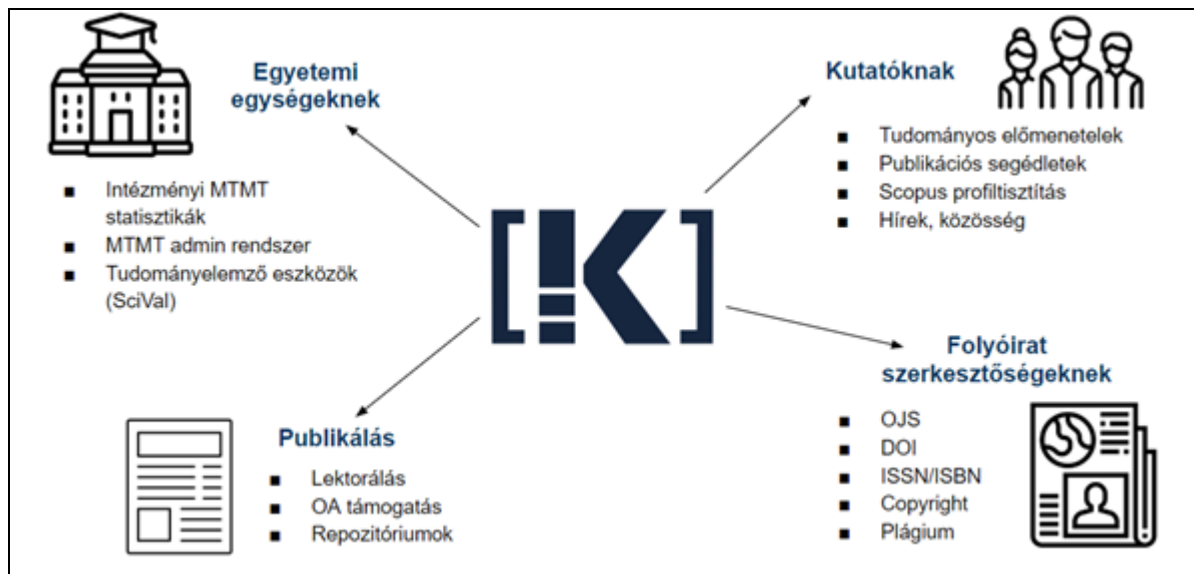
Bár a fent említett tudományometriai elemzőeszközök is lehetőséget nyújtanak bizonyos szintű intézményen belüli hierarchia felépítésére, ettől még nem lesznek alkalmasak megbízható statisztikai adatok szolgáltatására. Adott esetben például, ha egy publikáció szerzői csak annyit tüntetnek fel affiliációként, hogy „Szegedi Tudományegyetem”, akkor a Scopus algoritmus nem fogja tudni besorolni a megfelelő alegységhez, egy MTMT adminisztrátor viszont igen.

Az MTMT használatának gyakorlata a Szegedi Tudományegyetemen

A Magyar Tudományos Művek Tárát, mint országos gyűjtőkörű, tudományos publikációs adatbázist, több különböző igény párhuzamos kielégítésére hozták létre: egyfelől elvárás, hogy a lehető legpontosabb, hiteles statisztikai adatokat lehessen belőle szolgáltatni a Központi Statisztikai Hivatal és más állami szervek számára, másrészt pedig

a különböző tudományos előmenetekhez kapcsolódó minősítési eljárások során is fontos szerepet tölt be. A Magyar Tudományos Akadémia 35/2009. (VI 23.) számú elnökségi állásfoglalásában⁴ döntött az MTMT létrehozásának szükségességéről, az adatbázis pedig 2010-ben meg is kezdte működését.

Alapító tagjai az Akadémián kívül a MAB (Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság), az ODT (Országos Doktori Tanács), az MRK (Magyar Rektori Konferencia) és az OTKA (Országos Tudományos Kutatási Alapprogram). Az MTA az adatbázis segítségével értékeli intézményhálózatát és felhasználja az adatait pályázati rendszerei üzemeltetéséhez. Az EMMI (Emberi Erőforrások Minisztériuma), majd a fenntartóváltás következtében az ITM (Innovációs és Technológiai Minisztérium) az egyetemek értékelését, az NKFIH a pályázati rendszereinek működtetését MTMT-adatok felhasználásával végzi. Az ODT a doktori iskolák oktatóinak (törzstagok, témakiírók és témavezetők) publikációs listáját veszi át innen, a MAB a doktori iskolák akkreditálásához használ MTMT-adatokat.

1. ábra Az SZTE Klebelsberg Könyvtár tudományometriai és szerzőtámogató szolgáltatásai

Mind az MTA doktora címre pályázók, mind az akadémikusjelöltek ellenőrzött publikációs adatait az MTMT szolgáltatja. Fontos szempont, hogy bár az MTMT tudománymetriai eszközként is funkcionál, önmaga sohasem vesz részt az értékelésben⁵.

A Szegedi Tudományegyetem (SZTE) az elsők között csatlakozott az adatbázis felhasználóihoz, az idei évben van éppen tíz éves jubileuma annak, hogy az egyetem aktív felhasználója lett a Magyar Tudományos Művek Tárának. Az adatbázishoz való csatlakozásban, majd az egyetemi adminisztrátori rendszer felállításában és működtetésében azóta is kulcsszerepet tölt be az SZTE Klebelsberg Könyvtár.

Jelenleg mintegy 140 MTMT adminisztrátor⁶ dolgozik az SZTE különböző egységeiben, munkájukkal segítve mind az intézmények, mind pedig az egyetemen dolgozó több mint 2000 oktató és kutató publikációs teljesítményének értékelését. A helyi MTMT adminisztrátori feladatokat ellátó személyeket mindig az adott egyetemi egység (kar, tanszék, intézet vagy kutatócsoport) vezetője nevezi ki, ám adminisztrátori jogosultságukat csak a könyvtár által szervezett MTMT képzés elvégzése után kapják meg. Egyik legfontosabb feladatuk ezután a jogosultsági területükhöz tartozó szerzők publikációs rekordjainak ellenőrzése, majd hozzárendelése az adott intézményi alegységhez, mivel ez a feltétele annak, hogy pontos intézményi publikációs statisztika készülhessen az MTMT-ben szereplő adatok alapján. A szerzők elsősorban a helyi illetékes MTMT adminisztrátorhoz fordulhatnak az adatbázis használatára vonatkozó kérdéseikkel, így például a forrás-, illetve idézőközlemények rögzítésének módjával, helyes besorolásával, vagy a belőlük készíthető listákkal és riportokkal kapcsolatban. Ezen felül a helyi adminisztrátornak kell ellátnia minden olyan MTMT-vel kapcsolatos feladatot, amelyet az egységvezetője rábíz. Ez egy meglehetősen összetett és komoly előképzettséget igénylő feladatkör, amely az esetek jelentős részében sajnos nem feltétlenül élvezi a legmagasabb prioritást a mindenféle oktatási, kutatási, gyógyítási és egyéb adminisztrációs feladatokkal terhelt egységeknél.

Az egyetemi könyvtárban működő MTMT csoport munkatársainak feladatai közé tartozik, hogy segítsék, kiegészítsék, összefogják és irányítsák a szerzők és helyi adminisztrátorok MTMT-vel kapcsolatos tevékenységeit. Az MTMT csoport vezetője az SZTE legmagasabb, 4-es szintű jogosultságokkal rendelkező intézményi adminisztrátora. Az

ő felelőssége az adminisztrátori rendszer fenntartása és az MTMT csoportban dolgozók munkájának koordinálása. Emellett MTMT tanfolyamokat, illetve továbbképzéseket szervez a szerzőknek és az adminisztrátoroknak (a szerzői képzés 1x3 óra, az admin képzés 4x3 óra). A tanfolyamokat vagy a könyvtár számítógépes termében, vagy intézeti igény esetén az adott egyetemi egységben tartják. Ezen felül folyamatos segítséget és támogatást nyújt telefonon, e-mailben vagy személyes konzultáció formájában a hozzá forduló felhasználók számára.

Az egyetemi könyvtár több különböző, az MTMT-hez köthető szolgáltatást is kínál az SZTE-s szerzőknek és egyetemi egységeknek. A szerzők kérhetik például az MTMT-ben szereplő publikációik és idézőik ellenőrzését. A közlemények megfelelő besorolása, bibliográfiai adataik pontossága, a szerzőségek és intézményi hozzárendelések helyes jelölése, a függő és független hivatkozások beállítása mind az ellenőrzés részét képezik. Mivel egyetemünkön az adatok rögzítése alapvetően a szerzők feladata⁷, ezért a szolgáltatásnak nem része az új adatok MTMT-be történő felvitele. Az ellenőrzés eredménye egy pontos, valóságot tükröző publikációs lista, hiteles idézettségi adatokkal, amelyet számos tudományos előmenetel esetében megkövetelnek a bíráló bizottságok.

Az MTMT-ből saját jogosultságukkal nem elérhető, impakt faktor értékekkel kiegészített publikációs listát is igényelhetnek a szerzők, de ezt csak ellenőrzést követően biztosítja számukra a könyvtár. Az ellenőrzési kérelmet különböző űrlapok kitöltésével tudják beadni. Jelenleg négy opció közül választhatnak: MTMT lista ellenőrzése PhD eljáráshoz, egyetemi tanári, habilitációs vagy MTA doktora pályázatokhoz⁸. A jövőben több új űrlappal tervezük bővíteni ezt a kínálatot: docensi, adjunktusi, tanszékvezetői pályázathoz, illetve egyéb célokhoz (például OTKA-pályázat) szeretnénk ellenőrzést biztosítani az egyetem polgárai számára. Az egyetem külföldi PhD hallgatói által támasztott igények kiszolgálására jelenleg próbálunk kidolgozni egy angol nyelvű űrlapot, amelyen keresztül a hallgatók segítséget kérhetnek majd tőlünk a PhD disszertációjuk alapját képező publikációik MTMT-beli adminisztrációjához, ellenőrzéséhez, illetve az ezekről szóló igazolás kiállításához.

Szintén űrlapon kérhetnek saját egységükre vonatkozó publikációs statisztikákat az egyetemi egységvezetők. Erre általában vezetői beszámolókhöz, éves jelentésekhez vagy egy kutatócsoport

tot érintő pályázat benyújtásához van szükség. Bár ez a lehetőség az SZTE valamennyi egysége előtt nyitva áll, kihasználtsága mégis nagyon eltérő az egyes karokat és tanszékeket tekintve.

A nemzetközi tudományometriai eszközök használatának gyakorlata a Szegedi Tudományegyetemen

A tanulmány bevezetőjében volt róla szó, hogy miért nem feltétlenül alkalmasak a nemzetközi publikációs adatbázisok és tudományelemző eszközök a helyi intézményi, illetve szerzői szintű tudományos teljesítményértékelésre. Ettől eltekintve azonban számos olyan funkcióval rendelkeznek, amelyek mégis nélkülözhetetlenné teszik előfizetésüket egy tudományegyetem számára. Ilyenek például a nemzetközileg prominens kutatási témák meghatározása, kapcsolathálózatok és együttműködési lehetőségek feltérképezése, vagy a hasonló profilú hazai és nemzetközi intézmények tudományos teljesítményének összehasonlító elemzése. Ebből is látszik, hogy az ilyen jellegű tudományometriai eszközök célcsoportját elsősorban az egyetemi vezetők és döntéshozók alkotják, de nemzetközi kutatócsoportok munkatársainak is hasznosak lehetnek.

A Szegedi Tudományegyetem jelenleg a SciVal tudományelemző eszközt fizeti elő, amely az Elsevier terméke. A Scopus adatbázisban nyilvántartott publikációs és idézettségi adatok mellett még számos forrásból merít, így például felhasználja különböző szabadalmi irodák, finanszírozó szervezetek és tömegkommunikációs csatornák adatait, illetve a ScienceDirect teljes szövegű adatbázisban található dokumentumok használati statisztikáit, egyes hivatkozáskezelő szoftverek adatait⁹. Az így kapott adathalmaz alapján kínál különböző elemzési lehetőségeket a felhasználóknak: az „Overview” modul egy általános képet ad egy entitás (kutatócsoport, intézmény, ország) tudományos teljesítményéről; a „Benchmarking” modul segítségével intézményeket lehet különböző szempontok szerint összehasonlítani; a „Collaboration” opciót választva meglévő és potenciális partnerkapcsolatok tekinthetők át; a „Trends” modul az éppen felkapott kutatási témákat, valamint a top intézményeket és szerzőket mutatja meg; a „Reporting” eszköz segítségével pedig saját, személyre vagy intézményi igényekre szabott elemzéseket lehet készíteni.

A leírtak alapján úgy tűnhet, hogy a SciVal használatához nincs szükség speciális tudományometriai

ismeretekre, azok hiányában azonban igen téves következtetésekre lehet jutni. Bár a különböző elemzéseket valóban pár kattintással elő lehet állítani, azok értelmezéséhez azonban komoly elméleti tudományometriai ismeretekre és tapasztalatra van szükség. Ezt a tudást biztosítják az egyetemi könyvtár munkatársai. Több alkalommal érkezett hozzánk SciVal elemzések készítésére vonatkozó igény az egyetem különböző egységeiből. Az SZTE Általános Orvostudományi Kar tudományos dékánhelyettesének kérésére összehasonlító riportot készítettünk a Szegedi Tudományegyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Debreceni Egyetem és a Semmelweis Egyetem elmúlt három évi tudományos teljesítményéről, orvostudomány (Medicine) témakörben. A Gyógyszerésztudományi Kar Farmakognóziái Intézetének tudományometriai értékelését egy szakreferens kollégánknak készítette el, a 2012–2016-os időtartományra vonatkozóan. Ezen kívül több felhasználónk számára végeztünk elemzést egy-egy kutatócsoportra vonatkozóan, kihasználva a SciVal adta lehetőségeket: saját halmazokat tudunk létrehozni a nyilvántartott kutatók profiljaiból, majd az így létrehozott fiktív kutatócsoportot tudjuk különféle szempontok szerint elemezni.

Egyetemünk a SciVal mellett néhány éven keresztül az InCites tudományometriai elemző eszközt is előfizette, amely a rivális cég, a Clarivate Analytics terméke. Nagyon hasonló lehetőségeket kínál a két eszköz, ám a többéves használati statisztikákból az derült ki, hogy felhasználóink a SciVal-t részesítik előnyben. Ezért az idei évben lemondtuk az InCites előfizetést, az így felszabaduló anyagi erőforrásokat pedig felhasználtuk a Clarivate Analytics egy másik termékének, a Citation Connection adatbázis-csomagnak a beszerzésére.

Scopus profiltisztítás

Az SZTE Klebelsberg Könyvtár tudományometriával foglalkozó munkatársainak kezdeményezésére, 2018 októberében indult el először az a projekt, amely az SZTE-s szerzők Scopus profiljainak rendbetételét tűzte ki célul. Ennek előkészítéséhez tartozott egy korábbi munkafolyamat, amelynek során igyekeztünk egyetlen intézményi profilban egységesíteni a Scopus által nyilvántartott SZTE-s alegységeket és névváltozatokat. Az így létrejött ‘Szegedi Tudományegyetem SZTE’ intézményhez a projekt kezdetekor 4625 szerzői profil tartozott. Ezeket tűzoltás jelleggel, igencsak feszített tempóban kellett megtisztítanunk, hiszen nem tudhattuk, meddig férünk még hozzá az adatbázishoz. Ekkor

zajlottak ugyanis az EISZ és az Elsevier közötti tárgyalások¹⁰, így – tulajdonképpen versenyt futva az idővel – első körben a legkritikusabb és legegységesebb hibákat igyekeztünk javítani. A projekt első fázisát sikerült befejeznünk, ám a hozzáféréseink megszűnésével, 2019. január 11-én félre kellett tennünk ezt a feladatot.

A szerzői profilok száma sajnos ma sem tükrözi a valóságot, mert a Scopus működési mechanizmusában igen sok hibalehetőség rejlik. Amikor egy dokumentum bekerülésekor az adatbázist építő mesterséges intelligencia a szerzői névalakok alapján megpróbálja eldönteni, hogy mely szerzői profilokhoz tartozhat a publikáció, számos nehézségbe ütközik. E nehézségek közül érdemes kiemelni azt a négyet, amelyek a leggyakrabban előforduló problémákat okozzák. Az elsőre akár azt is mondhatnánk, hogy tulajdonképpen bele van kódolva a rendszerbe, hiszen az azonos nevű, azonos tudományterületen publikáló kutatókat még a humán intelligenciának is igen nehéz megkülönböztetnie egymástól, főleg akkor, ha esetleg ugyanazon intézményben dolgoznak. A második probléma a nyelvi sajátosságokból adódik: az angol betűkészleten kívül más karaktereket is használó nyelv szerzői neveinek azonosítása sokszor nehéz feladat. A magyar szerzők esetében az ékezetes betűkön kívül a kötőjeles vezetéknevek, az asszonynevek és a vezetéknev-keresztnev sorrend és azok esetleges azonossága (pl. amikor a „Sándor” név vezetéknevként és keresztnévként is előfordul) okoznak gondot. A harmadik gyakran előforduló hiba a szerzők következtelen névhasználatából adódik. Ilyen eset például, ha Kiss-Szabó Gábor Péter nevű szerző Kiss-Szabó Gábor, Szabó Gábor vagy Szabó G. névalakkal is publikál. Az utolsó okot a kiadóknál kell keresnünk: amennyiben a kiadó eleve hibás vagy hiányos adatokat juttat el a Scopushoz, úgy még nehezebb elkerülni, hogy helytelen szerzői profilok jöjjenek létre.

Az eddig felsorolt okokra vezethető vissza, hogy a Scopus gyakran nem megfelelő szerzői profilhoz rendeli a publikációkat, illetve tömegével állítja elő az ún. töredék-profilokat. Abban az esetben ugyanis, ha nem talál az adott névalakhoz illeszkedő, már létező profilt, akkor újat készít. Mindez több okból is kellemetlenül érinti a szerzőket és az egyetemet. A Scopus emiatt valójában alkalmatlan a széleskörű, valid helyi statisztikák készítésére, de az egyes szerzők publikációs teljesítményének megbízható értékelésében sem lehet rá támaszkodni. Néhány orvos- és természettudományi területen előfordul, hogy pályázatokhoz Scopus-

azonosítót is kérnek a szerzőktől. Érkezett már hozzánk olyan kérdés, hogy melyiket írhatja be a szerző, ha neki kettő is van.

A Scopus működési mechanizmusa alapján az egész egyetem hátrányos helyzetbe kerülhet az olyan rangsorokban, amelyek számításainál a Scopusban szereplő adatokat használják fel, mivel ha a mi szerzőink publikációi tévesen egy másik intézményhez tartozó szerző profiljába kerülnek besorolásra, akkor nemcsak ezek a publikációk nem jelennek meg az SZTE Scopus profiljában, de a rájuk érkezett hivatkozások sem. Ezért egyetemi könyvtárként feladatunknak tekintjük, hogy szerzőink és fenntartónk közös érdekét támogassuk a Scopus profiltisztítás¹¹ szolgáltatásunkkal.

Ennek nyomán a 2018-ban megkezdett projektünket kétféle megközelítéssel folytatjuk az idei év elejétől. A korábbiakhoz hasonlóan, ám sokkal részletesebben megvizsgáljuk, és ha kell, javítjuk az összes, jelenleg SZTE-n dolgozó szerzőnk Scopus profilját (4573 db). A Scopus adta lehetőségeket kihasználva összevonjuk az egy szerzőhöz tartozó profilokat, illetve eltávolítjuk a profilokból azokat a publikációkat, amelyek tévesen kerültek hozzárendelésre. A dokumentumszintű behasonlítás az MTMT adatai alapján történik.

A fő célunk, hogy szerzőink Scopus profiljai a projekt végére a lehető legpontosabban tükrözzék az MTMT listájukban szereplő publikációs adatokat. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy a tökéletességet a fent felsorolt okok miatt soha nem fogjuk elérni, de az adattisztítási projektünkkel legalább törekedhetünk erre. A munkafolyamat során ráadásul a Scopusban lévő adatok mellett az MTMT rekordjai is tisztulnak, hiszen a felfedezett hibákat és hiányosságokat, így például a hibás szerzői hozzárendeléseket és bibliográfiai adatokat javítjuk, a hiányzó külső azonosítókat pótoljuk.

Újdonság, hogy a szerzők már maguk is igényelhetik Scopus profiljuk javítását a Szerzői Eszköztáron. Egy egyszerű e-mail formájában lehetőségük van jelezni a profiljukban felfedezett problémákat, például ha több különböző profilban szétszórva látják publikációikat, vagy idegen cikkeket találnak saját profiljukban. Minden egyéb hibát és hiányosságot jelezhetnek szakembereinknek, akik megkísérlik megoldani a felmerülő gondokat. Az ilyen úton érkező kérések prioritást élveznek, lehetőségeinkhez mérten pár napon belül igyekszünk megoldani őket. Előfordult egy-két esetben, hogy a szerzők a szolgáltatás részének gondolták a

Scopusból „hiányzó” publikációik felvitelét az adatbázisba. Természetesen erre alapvetően nincs lehetőségünk, bár valóban indokolt esetben, megfelelő bizonyítékok birtokában meg lehet próbálni. Egy alkalommal sikerrel is jártunk (egy folyóirat teljes évfolyama megvolt a Scopusban, csak az a lapszám nem, amelyben a hiányolt cikk megjelent).

Összességében elmondható, hogy egyelőre nem használják tömegesen ezt a szolgáltatásunkat, de az eddigi tapasztalatok alapján nagy segítséget jelenthet azoknak a szerzőknek, akik körültekintően gondozzák a különböző adatbázisokban megjelenő profiljaikat. Hasonló megfontolásokkal szerettük volna kiterjeszteni profiltisztítási tevékenységünket a Web of Science adatbázisra is. Az elmúlt időszak egyik nagy újdonsága, hogy a korábbi gyakorlattal ellentétben, most már ott is megjelentek az algoritmus által kialakított egyedi szerzői profilok, amelyek javítására is lehetőség nyílt. A szemléletmód azonban sajnos teljesen más, mint a Scopus esetében: a WoS-ban szinte kizárólag a szerző felelőssége és lehetősége a profil karbantartása. Ha egy szerző egyszer már magához rendelt egy profilt, azt követően senki más nem tud rajta változtatásokat végezni. Emiatt a szolgáltatás központi, intézményi (értsd könyvtári) adminisztrációja komoly nehézségekbe ütközik. Ennek ellenére terveinkről nem tettünk le, továbbra is bízunk abban, hogy valamilyen módon hamarosan itt is lehetőség lesz a szerzői profilok központi javítására.

Egyéb könyvtári támogató szolgáltatások a tudománymetria határvidékéről

Szerzői Eszköztár

Az egyetemi szerzőket célzó könyvtári szolgáltatásainkat néhány éve csokorba gyűjtve, önálló csatornákon keresztül közvetítjük¹²: a Szerzői Eszköztár weboldalán¹³ és az SZTE-s szerzők - hírek, segítség, közösség nyilvános Facebook csoporton¹⁴ keresztül. Ennek a szolgáltatáscsomagnak egyik kiemelt szeletét jelentik a tudománymetriához kapcsolódó témák. Itt érhetők el az MTMT-vel kapcsolatos ismeretek, az intézményspecifikus MTMT-s tudnivalók, valamint az MTMT-hez kapcsolódó szolgáltatásainkat is ezen a csatornán keresztül tudják igénybe venni az egyetem publikáló munkatársai (jellemzően valamilyen úrlapon keresztül).

Emellett itt található meg az SZTE Open Access pályázati rendszerével kapcsolatos tudnivalók is, amelyek bizonyos pontokon szintén vannak

tudománymetriai vonatkozásai. Az egyes kiadók Open Access folyóiratainak a Journal Citation Reports IF Rank és a SCImago Journal Rank listák szerint megfelelő kvartilisbe soroltaknak kell lenniük a támogatás igénybevételéhez. Ez általában a Q1-Q2-es értéket jelenti, azonban bizonyos esetekben ettől eltérnek a feltételek (a Frontiers és az MDPI kiadók esetében Q1, míg az EISZ Read and Publish szerződésai körébe tartozó kiadók esetében a hibrid és a tiszta Open Access folyóiratoknak legalább a Q3-as szintet kell elérniük a támogatási kérelmek beadásához).¹⁵

A Szerzői Eszköztár megfelelő aloldalán összefoglaltuk azokat a legfontosabb tudománymetriai tudnivalókat is, amelyek között az alapelvek és a legfontosabb mérőszámok ismertetése is megtalálható.¹⁶ A témában hozzánk fordulóknak számára fenntartjuk a tudomanymetria@ek.szte.hu e-mail címet, illetve a Szerzői Eszköztár kapcsolati űrlapján¹⁷ keresztül is lehet keresni kollégáinkat különböző tudománymetriai kérdésekben.

Folyóirat-kiadást támogató szolgáltatások

A hazai folyóiratok nemzetközi láthatóságának növelése, magasabb tudománymetriai relevanciájuk megteremtése szempontjából elképzelhető stratégiának látszik, hogy a magyar folyóiratok a mostaninál komolyabb mértékben képviseltessék magukat a nagy nemzetközi tudománymetriai adatbázisokban (WoS, Scopus). Természetesen ez nem egy magától értetődő, egyszerűnek pedig semmiképpen sem mondható útvonalat jelent. Mindentől jellemzően nem egy űrlap kitöltése választja el a magyar tudományos folyóiratok túlnyomó többségét. A bekerüléshez számos olyan minőségi elvárásnak kell megfelelni (WoS¹⁸, Scopus¹⁹), amelyeknek jelenleg hazai folyóirataink nem tudnak eleget tenni. Sasvári Péter és Urbanovics Anna tanulmánya²⁰ részletesebben tárgyalja a helyzetet az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának vonatkozásában. Az alapelvek tekintetében egyébként nincs lényegi különbség az egyes tudományterületeket illetően, így az abban tett megállapítások más diszciplínák esetében is általánosíthatók.

Az adatbázisok által támasztott feltételek elérését, megteremtését – főként technikai-adminisztratív oldalról – nagymértékben tudják támogatni az egyetemes elvek szerint szervezett, központi könyvtári menedzselésű, folyóirat-kiadást támogató szoftverek, hiszen az egyes folyóiratok színvonalát meghatározni kívánó rendszerek egy sor, pusztán

technikainak tekinthető kritériumot is vizsgálunk. Tulajdonképpen – a legtöbb esetben – ezeknek az alapfeltételeknek a vizsgálata jelenti a nulladik kört a folyóiratok átvilágítása során. Többek között ezt a tényt, illetve más praktikus lehetőségeket felismerve, könyvtárunk az SZTE OJS folyóirat-platform elindításával próbált választ adni a kihívásra.

A folyóirat-platform a világszerte elterjedt Open Journal System (OJS) nyílt forráskódú szerkesztőségi rendszerre alapozva, az egyetemi folyóiratunk számára egy szabványos és nyílt hozzáférésű (Open Access) megjelenési felületet kíván megteremteni. A rendszer a folyóiratok szerkesztésének és publikálásának minden lépését lefedi, mivel egy cikk teljes életét végigköveti, így a legtöbb szerkesztőség igényeihez, munkamenetéhez tetszés szerint hozzáigazítható. Az OJS számos olyan funkcióval rendelkezik, amely nagymértékben elősegíti a más adatbázisokkal való adatcserét, növelve ezáltal a rendszerben megjelenő folyóiratcikkek láthatóságát a tudományos életben.

A platform a 2020-as év elején 18 egyetemi folyóiratnak ad otthont, amelyek többségét a tavalyi évben az Ebsco és a ProQuest tartalomszolgáltató cégek továbbszolgáltatás céljából beválogatták valamely adatbázisukba. A beköltöző folyóiratok magas száma, illetve a beválogatás ténye (amely a folyóirat-platform elindulása nélkül nem valósult volna meg) az elképzelés sikerét támasztja alá. A Scopus és a WoS esetében egyelőre a platform egyik folyóiratánál sem sikerült áttörést elérnünk (bár volt folyóiratunk, amely szerkesztősége megpróbálkozott a bekerüléssel), azonban folyamatosan dolgozunk a fentebb említett alapvető technikai kritériumok teljesítésén: e-ISSN számot igényeltünk a folyóiratoknak, folyamatos a DOI számok kiosztása, biztosított a repozitóriumi archiválás, megköveteljük az angol nyelvű absztraktokat. Ahol vevő volt rá a szerkesztőség, bevezettük az ORCID azonosítók használatát, elindítottuk a DOAJ regisztrációkat, és egyéb hasonló lépéseket tettünk. Hisszük azt, hogy a befektetett munka előbb-utóbb megtérül, és a folyóirat-szerkesztőségek által elvégzendő minőségjavító munkák mellett ezek a lépések is hozzájárulnak egy-egy folyóiratunk referáló adatbázisokba való esetleges bekerüléséhez. Az összes általunk gondozott folyóirat természetesen nem fogja teljesíteni a nagy tudománymetriai adatbázisok kritériumait, ez nem is lehet reális célunk. Ugyanakkor az általunk elvégzett, főként technikai jellegű intézkedések nagymértékben emelhetik az egyes folyóiratok presztizsét, fennmaradását, ezzel segítve a szer-

kesztőségeket, hogy megfeleljenek az átalakuló, modern tudományos folyóirat-kiadás által támasztott feltételeknek.

A tudománymetriai értékelés során bevett gyakorlatnak számít a nemzetközi adatbázisok használata mellett esetleg felmerülhetnek olyan próbálkozások is, amelyek egy hazai kivitelezésű informatikai-informetriai citációs szolgáltatás fejlesztésével – egyfajta saját adatbázis építésének keretében – megoldást nyújthatnának azon tudományágak publikációs gyakorlatának lekövetésére is, amelyek kevésbé reprezentálódnak a nemzetközi adatbázisokban (például erre irányuló kezdeményezés volt a Magyar Társadalomtudományi Citációs Adatbázis, MATRICA projekt²¹). Mivel egy ilyen projekt üzemszerű kivitelezése és működtetése nyilvánvalóan komoly erőforrásokat igényelne, illetve a hazai tudománymetriai irányvonalat lefedő MTMT kapcsán nem igazán látszanak ilyen irányú kezdeményezések, ez a felvetés inkább a gondolkísérlet kategóriába sorolható, amelyet az elméleti technikai megvalósíthatóság okán teszünk. Talán kecsegtetőbb ennél a megoldási útvonalnál az alternatív tudománymetriai szolgáltatók bevonása a diskurzusba; ilyen irányvonalat képviselnek például a Dimensions adatbázis²² nyújtotta lehetőségek. Ez az innovatív szolgáltató a DOI rendszer által biztosított hivatkozási hálózat kapcsán próbálja meg tetten érni és regisztrálni a citációkat, amely adatok mind közvetlenül, mind API hívásokon keresztül lekérhetőek a platform segítségével.

Az SZTE Publicatio Repozitórium tudománymetriai kapcsolatai

Kiváló példával szolgál a Dimensions szolgáltató által tartogatott lehetőségekre az SZTE Publicatio Repozitóriumban alkalmazott megoldás (2. ábra). Minden egyes DOI számmal rendelkező publikáció repozitóriumi tételében megtalálhatók a Dimensions adatbázis által regisztrált citációs számok (mindennek háttéréről lásd Crossref Cited-by²³, I4OC²⁴ és Hook, Porter és Herzog tanulmányát²⁵), ahogyan az alábbi ábra bal oldalán látható. Az egyik repozitóriumi tétel nézet alsó részéből kivágott képen több más mérőszám is látható: a Dimensions „badge” mellett szerepel a publikációra vonatkozó WoS által nyilvántartott hivatkozások száma, a különböző Altmetric mérőszámok a szolgáltatás által előszeretettel használt fánk (donut) grafikon formájában, illetve legalul a repozitóriumból való PDF letöltési statisztikája. Az utolsó indikátor az SZTE Publicatio Repozitórium ösz-

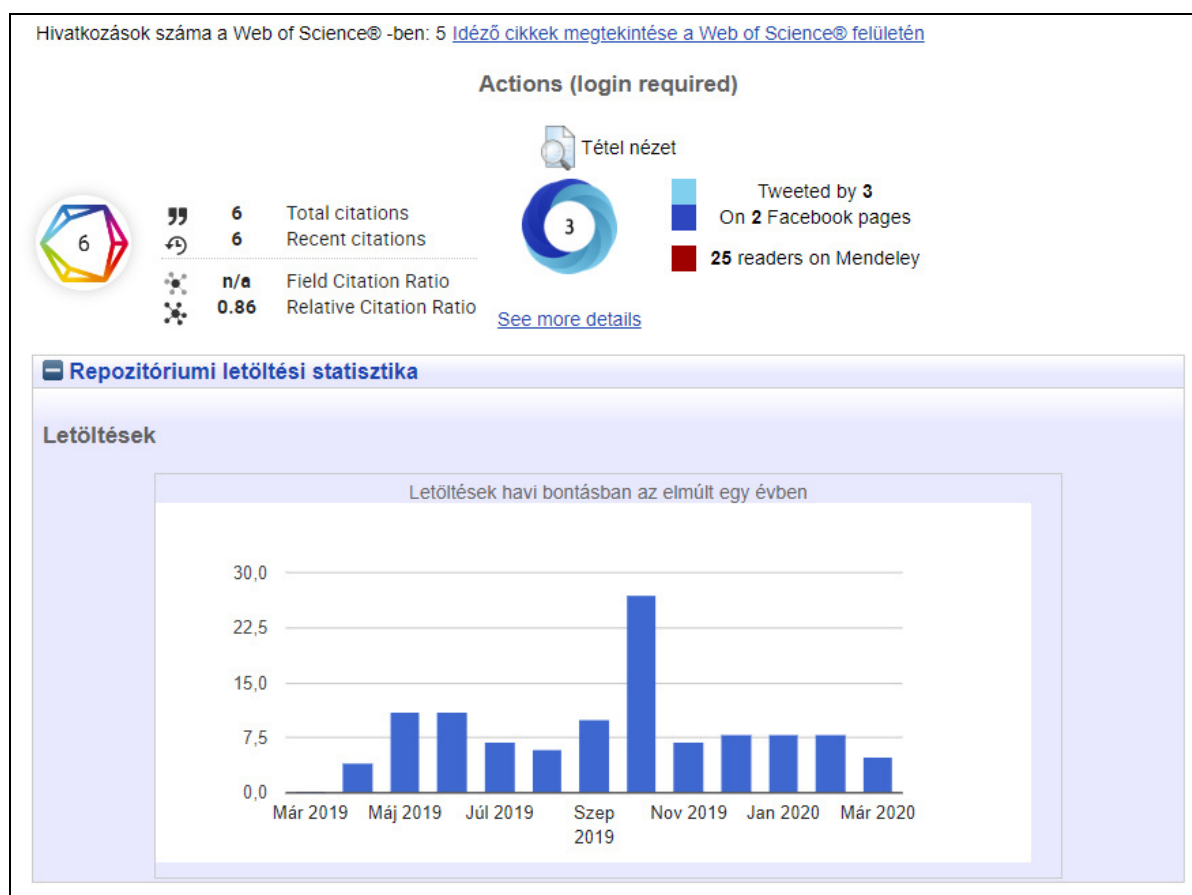
szes rekordjánál megtalálható, míg a többi csak azoknál a rekordoknál, ahol rendelkezésre áll DOI és egyúttal megtalálhatók a WoS, a Dimensions vagy az Altmetric adatbázisokban, mivel ezek az adatok különböző API hívásokkal ezekből a szolgáltatásokból kerülnek át a repozitórium felületére.

Talán valamelyest a repozitórium folyamatos, a fentiekben bemutatott irányú fejlesztéseinek is köszönhető, hogy a 2019-es évben jelentősen emelkedett a kutatók által kezdeményezett feltöltések száma az SZTE Publicatio Repozitóriumba (a teljes korábbi rekordszám 25%-kal nőtt tavaly). Emellett úgy érzékeljük, hogy mindezt a trendet komolyan segíti az Open Access támogatási és a lektorálási szolgáltatások esetében támasztott MTMT és publikációs repozitóriumi feltöltöttség megkövetelése, illetve a tavalyi évben zajló „Miért

jó a Publicatio Repozitórium?” kampány, melynek keretében egy népszerűsítő plakát²⁶ és egy videós segédlet²⁷ is elkészült.

Összefoglalás

A Szegedi Tudományegyetem tudományegyetemi létéből fakadóan az SZTE Klebelsberg Könyvtárnak generális és multidiszciplináris választ kellett adnia a tudánymetriai és az ahhoz kapcsolódó, szerzőket támogató szolgáltatások tekintetében. Egyik válaszunk a Szerzői Eszköztár szolgáltatás-csomagban öltött testet. Írásunkban számos, nem kifejezetten tudánymetriai témát és szolgáltatást is érintettünk, azonban szorosan kapcsolódó voltuk, illetve a gyakorlati életben szükséges hollisztikus megközelítés miatt célszerű volt ezeket is bemutatni.

2. ábra Az SZTE Publicatio Repozitórium egy tetszőleges rekordjának statisztikai és hivatkozási indikátorai

Mindezek mellett különösen fontosnak tartjuk kiemelni azt a proaktív szemléletet, amely a tudománymetriai témák tekintetében jellemzi könyvtárunkat. Mivel egy rendkívül innovatív, folyamatosan változó területről van szó, amelynek – legalábbis a helyi viszonyokat tekintve – könyvtárunkban van meg a szakértői gárdája, ezért az egyetem polgárai és vezetői elvárják a könyvtártól, hogy megoldásokat találjon a felmerülő kérdésekre, problémákra. Ezt csak önképzéssel és cselekedni akaró, sok esetben a dolgok elébe vágó hozzáállással lehet megtenni. A szűkös erőforrások ellenére elmondható, hogy egyetemünkön az utóbbi időben egyfajta pozitív elmozdulás történt mind az MTMT-hez, mind a tudománymetria egészéhez, mind a modern tudományos publikálás megoldásaihoz való hozzáállás tekintetében. Szerzőink egyértelműen tudatosabbá váltak, sokan felismerték közülük, hogy egy sor, számukra kiemelten fontos szolgáltatást nyújt a könyvtár. Ezt a tevékenységet igyekszünk folytatni a jövőben is, minél teljesebb körűen kiszolgálva tudományegyetemünk tudománymetriai igényeit.

A tanulmány egy jóval rövidebb, kivonatos verziója elhangzott a Tudománymetria: barát vagy ellenség? konferencián (2019. november 29., MTA Könyvtár és Információs Központ) Nagy Gyula: Tudománymetria egy tudományegyetemen címmel. A konferencia előadásairól részletes összefoglalót közölt Lovász Dávid.²⁸

Hivatkozások

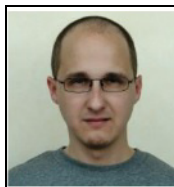
- 1 Leydesdorff L. (1989): The relations between qualitative theory and scientometric methods in science and technology studies - Introduction to the topical issue. *Scientometrics* 15(5-6) pp. 333-347. <https://doi.org/10.1007/BF02017058>
- 2 Soós Sándor: Tudománymetriáról korszerű felfogásban. *Innotéka* 2012. október https://www.innoteka.hu/cikk/tudomanymetriarol_korszeru_felfogásban.499.html
- 3 Lutz Bornmann, Loet Leydesdorff (2014): *Scientometrics in a changing research landscape*. *EMBO Reports* 15(12) pp. 1228-1232. <https://doi.org/10.15252/embr.201439608>
- 4 „35/2009. (VI. 23.) számú elnökségi állásfoglalás”. *Akadémiai Értesítő* LVIII/2009., sz. 7 (2009): 186. – <https://doi.org/10.1556/AkErt.58.2009.7.1>
- 5 Holl András. „Magyar Tudományos Művek Tára – nemzeti tudományos bibliográfia - kapu a hazai tudományra”. előadás MKE 48. Vándorgyűlése, 2016. július 8. –

- https://www.mtmt.hu/system/files/holl_vandorgyules_2016.pdf
- 6 SZTE KK Szerzői Eszköztár: Az SZTE adminisztrátori és elérhetőségük – <http://szerzoknek.ek.szte.hu/szte-mtmt-adminisztratorok/>
- 7 A Szegedi Tudományegyetem publikációs tevékenységének nyilvántartásáról szóló szenátusi határozat – <http://szerzoknek.ek.szte.hu/wp-content/uploads/2017/07/SZTE-MTMT-szenatusi-hatarozat.pdf>
- 8 SZTE KK Szerzői Eszköztár: Pályázatok, kinevezések, előmenetek – <http://szerzoknek.ek.szte.hu/palyazatok-kinevezesek-elomenetek/>
- 9 Features – SciVal | Elsevier – <https://www.elsevier.com/solutions/scival/features>
- 10 Kérdések és válaszok az Elsevier tárgyalásokról – <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/open-access/281-kerdesek-es-valaszok-az-elsevier-targyalasokrol.html#mi-tortenik-2019-januar-1-utan>
- 11 SZTE KK Szerzői Eszköztár: Scopus profilisztítás – <http://szerzoknek.ek.szte.hu/scopus-profilisztitas/>
- 12 Meskó Eszter: Kutatást támogató könyvtár, a tartalomszolgáltatástól a tartalom-gazdaságig. *Networkshop 2016*. Debrecen, 2016. március 31. – <http://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/12958>
- 13 Szerzői Eszköztár – <http://szerzoknek.ek.szte.hu>
- 14 SZTE-s szerzők – hírek, segítség, közösség – <https://www.facebook.com/groups/1624365324491839/>
- 15 SZTE KK Szerzői Eszköztár: Támogatott OA publikálás – <http://szerzoknek.ek.szte.hu/tamogatott-oa-publikalas>
- 16 SZTE KK Szerzői Eszköztár: Tudománymetria – <http://szerzoknek.ek.szte.hu/tudomanymetria>
- 17 SZTE KK Szerzői Eszköztár: Kapcsolat – <http://szerzoknek.ek.szte.hu/kapcsolat>
- 18 *Web of Science Journal Evaluation Process and Selection Criteria* – <https://clarivate.com/webofsciencegroup/journal-evaluation-process-and-selection-criteria>
- 19 *Scopus Content Policy and Selection* – <https://www.elsevier.com/solutions/scopus/how-scopus-works/content/content-policy-and-selection>
- 20 Sasvári Péter, Urbanovics, Anna (2019): Az MTA IX. osztály hazai listás folyóiratai a nemzetközi folyóirat-minősítési követelmények tükrében. *Pénzügyi Szemle* 64(3) pp. 371-394. https://doi.org/10.35551%2FPSZ_2019_3_4

- ²¹ Váradi Tamás, Mittelholcz Iván, Blága Szabolcs, Harmati Sebestyén (2014): Magyar társadalomtudományi citációs adatbázis: a MATRICA projekt eredményei. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, (8). pp. 269-276.
<http://acta.bibl.u-szeged.hu/58891>
- ²² Dimensions | The Next Evolution in Linked Scholarly Information – <https://www.dimensions.ai>
- ²³ Cited-by – Crossref – <https://www.crossref.org/services/cited-by>
- ²⁴ Initiative for Open Citations – <https://i4oc.org>
- ²⁵ Hook, D. W., Porter, S. J., & Herzog, C. (2018). Dimensions: building context for search and evaluation. *Frontiers in Research Metrics and Analytics*, 3, 23.
<https://doi.org/10.3389/frma.2018.00023>
- ²⁶ SZTE KK Szerzői Eszköztár: Repoitóriumok – <http://szerzoknek.ek.szte.hu/repoitoriumok>
- ²⁷ Publikáció feltöltés az MTMT 2 felületéről – <https://youtu.be/59mDc-mwJ7E>

- ²⁸ Lovász Dávid: Beszámoló a Tudománymetria: barát vagy ellenség? című konferenciáról – <https://kalauz.lib.pte.hu/tudomanymetria-barat-vagy-ellenseg-konferencia/>

Beérkezett: 2020. III. 27-én.

Nagy Gyula

általános és tartalomszolgáltatásért felelős főigazgató-helyettes, SZTE Klebelsberg Könyvtár.
E-mail gyula.nagy@ek.szte.hu

Zeller Rozália

könyvtáros, MTMT adminisztrátor, SZTE Klebelsberg Könyvtár.
E-mail: rozalia.zeller@ek.szte.hu